
Gemerste Bronnen 7

Lijst van beroepen in Gemert in 1709

Peter van den Elsen

Gemert
januari 2008

Inhoudsopgave

7	Inleiding bij het borgemeestersboek uit 1709	2
7a	Originele weergave van het borgemeestersboek per gehucht/buurt	7
7b	Rangschikking op voornaam	31
7c	Rangschikking op achternaam	54
7d	Rangschikking op beroep in de landbouw	77
7e	Rangschikking op beroep in de textielnijverheid	84
7f	Rangschikking op overige beroepen	90

Afbeelding titelpagina:

Schilderij van Marinus Claeszoon van Reymerswaele getiteld: ' Twee belastingontvangers ' (ca. 1540), National Gallery, Londen.

Marinus Claeszoon van Reymerswaele (geboren te Reimerswaal ca. 1490 en overleden in Goes ca. 1546) was een kunstschilder die in Zeeland werkte van 1533-1545. Hij wordt ook wel *Marinus de Seeu* genoemd. Hij heeft zijn opleiding genoten aan de universiteit in Leuven (1504) en als schilder in Antwerpen (vanaf 1509).

De onroerendezaak belasting in het borgemeestersboek van 1709

Lijst van beroepen in Gemert

Voor u ligt een transcriptie van een 'Extract uyt het Borgemeesters Boeck deser Vrije Neutrale Grondheerlijkheit van Gemert van den jaere 1709'. De 'borgemeester' was in die tijd verantwoordelijk voor de financiën van de Heerlijkheid, hij had een aanstelling voor een jaar en was lid van het bestuur van de Heerlijkheid. De naam van het latere hoofd van het gemeentebestuur, de burgemeester, is hiervan afgeleid. Het takenpakket was echter totaal verschillend. Gedurende een jaar droeg de borgemeester zorg voor de tijdige betaling van de renten en belastingen, en voor de inkomsten en uitgaven van de gemeente. De borgemeester behoort in de regel tot de meest draagkrachtigen van het dorp omdat hij het risico loopt schulden uit eigen zak te moeten betalen. Hij stond als het ware "borg" voor de dorpsfinanciën (vandaar: borgemeester).

In het borgemeestersboek staan alle belastingplichtigen aangaande wat we nu de onroerendezaak belasting noemen, zowel voor bezitters als voor gebruikers en/of bewoners. Daarnaast worden in grote lijnen de gemeentelijke financiën beschreven, zowel de in- als uitgaven. Er zijn meerdere borgemeestersboeken bewaard gebleven, ondermeer van 1686, 1741, 1768 en 1784. Ook in de 19de eeuw zijn er lijsten van hoofdbewoners, zoals die van 1861. Het bijzondere van dit extract uit 1709, in tegenstelling tot de andere borgemeestersboeken, is dat er bij de meeste belastingplichtigen ook het beroep staat vermeld, waardoor er een interessant pallet ontstaat van de aanwezige beroepen in de Gemertse landbouw en nijverheid. Daarnaast kan er ook een vergelijking worden gemaakt met het hoofdgeldregister uit 1709, dat digitaal verscheen onder Gemertse Bronnen 4.

Toelichting bij de gegevens.

Grofweg zijn de belastingen onder te verdelen in belasting voor bewoning en belasting voor het in bezit hebben van land. Wanneer belasting geheven werd voor bewoning, dan is dat te zien doordat er onder gebruik 'ja' staat. Wanneer het alleen om belasting gaat voor land of voor 'het goed van' dan staat er onder gebruik 'nee'.

Voor bewoning wordt in de regel minimaal 1 stuiver in rekening gebracht; dit zien we vaak terug bij arme mensen, bedelaars en arme spinsters en wevers. Bij het gros van de toenmalige Gemertse bevolking bedroeg de belasting voor bewoning minder dan vier stuivers. Enkele uitschieters zijn de bewoners van de Commanderij Hoeses, die 13 stuivers voor bewoning betalen.

In de kolommen treft u het volgende aan:

Gehucht	In totaal zijn er 19 gehuchten/buurtten.
Voornaam	De eerste naam die wordt genoemd; of een (aanspreek) titel.
Tussennaam/voegsel	De tweede (of derde naam) en de tussenvoegsels van, van de etc.
Achternaam	De laatste naam die wordt genoemd.
Beroep	Het opgegeven beroep
Hypothese	
Beroep	Wanneer er geen beroep bij 'gebruik' wordt genoemd, het vermoedelijke beroep.
Eigenaar of 'het goed van'	Vermelding van de persoon of organisatie die het goed in bezit heeft.
Gebruik	Ja (= bewoning), nee (= alleen een 'goed' of 'land').
Guldens	Spreekt voor zich.
Stuivers	1/20 gulden.
Penningen	1/320 gulden of 1/16 stuiver.

Toelichting munten en rekenenheid:

Een gulden is gelijk aan twintig stuivers, zoals tot de invoering van de euro.

Een stuiver is gelijk aan zestien penningen. In een gulden zitten 320 penningen. In plaats van penningen wordt soms ook het woord 'duit' gebruikt. Een duit is gelijk aan twee penningen.

Daarnaast kom je soms nog de 'blank' tegen, die gelijk is aan 12 penningen ofwel zes duiten en tot slot het 'oortje', dat gelijk is aan twee duiten en vier oortjes is gelijk aan een stuiver.

Samenvattend:

1 gulden = 20 stuivers = 26 2/3 blanken = 80 oortjes = 160 duiten = 320 penningen

Om te voorkomen dat de informatie te uitgebreid zou worden is de belasting voor bewoning en het in bezit hebben van land, in zover dat mogelijk was, bij elkaar opgeteld. Dit leidt er in een aantal gevallen toe dat het aantal stuivers of duiten het eenheids getal te boven gaat.

Bijvoorbeeld: 20 stuivers is hetzelfde als één gulden. Bij sommige bewoners kom je als belasting bijvoorbeeld meer dan 20 stuivers tegen. Ik heb er voor gekozen om de bedragen niet om te rekenen, vandaar!

De belasting voor het land bestond uit 1 stuiver per lopense. Echter, zo merkt de schrijver van het extract op: 'dat d'eeene jaerlyx betaelt ende belast is met 1 stuyver; d'ander een blanck ofte 12 penningen; d'ander ½ stuyver ende d'ander 6 penningen ende oock noch weiniger.'

De totale gecultiveerde grond van Gemert is volgens een gezworen landmeter in het jaar 1709 6990 lopense en 16 roeden, Bossche maat, de roede 20 voet en het lopense 50 roeden. Volgens mijn berekening betekent dat een grondbelasting van in totaal 349,50 gulden. In het extract uit 1709 worden in totaal 89 guldens, 4452 stuivers en 4971 penningen in rekening gebracht, ofwel een som van 327,1344 gulden, zonder de 35 Boekelse (en één Erpse) grondeigenaren die samen 3,3125 gulden moeten betalen, totaal 330,45 gulden.

Paeshoef.

het goet Leon Philipsen	o . . . . . 6 . . . . .
belast met 200. gld. Capitaal, en Jaerlyk 2½ st. (hinn) 1½ vat haver,	
Jan Jan Fransen arme boer gebmyd	1 0
Dirck Thijp de Laet, Kouwen Breijer gebmyd	1 0
het goet Aert Ter Bycken	o 19 8
belast met 100. gld. Capitaal, noch 15. st. Jaerlyk,	
Michiel Ania van Boer gebmyd	2 0
De goederen der Pastorie	2 . . . . . 12 2
belast met 100. gl.	
Jan Petrus Boer, gebmyd	o 1 8
het Landt van onse Lieve vrouwe aldaer tot gemert	o 4 10
Peter Peter, Boer, gebmyd	o 3 0
Plaet den Schepers gebmyd	o 1 0

Een kopie uit het extract van het Borgemeestersboek uit 1709, gehucht Paashoef. Wat u hier ziet geeft een duidelijk beeld van hoe de gegevens in het register zijn weergegeven.

De digitale versie bevat niet alle informatie. In het originele register staan bij een aantal personen ook de hypothecaire last en eventuele cijzen vermeld. Het zou echter ten koste gaan van de overzichtelijkheid wanneer deze gegevens ook zouden worden opgenomen.

Interpretatie van de gegevens.

In het extract van het borgemeestersboek uit 1709 zijn 619 bewoners voor ‘gebruik’ aangeslagen en in totaal zijn er 796 belastingplichtigen. De aanslag voor ‘gebruik’ betekent dat er sprake is van een huis of boerderij. In totaal zijn er dus 177 personen voor ‘een goed’ of voor het in het bezit hebben van ‘land’ aangeslagen. Van de 619 personen die voor gebruik zijn aangeslagen, staat bij 600 personen het beroep vermeld. Van de 19 personen waarvan het beroep niet vermeld staat, kan bij een aantal hypothetisch en bij sommigen, die bekend zijn uit andere archiefbronnen, met zekerheid het beroep alsnog worden vastgesteld. Voor het merendeel gaat het om personen die boer van beroep zijn.

In de landbouw werken: 1 bijenman of imker, 71 boeren, 5 boerinnen, 29 bouwmannen, 2 bouwvrouwen, 11 hoevenaars, 1 koehedersgezin, 77 teulmannen en 19 teulvrouwen, in totaal 216 personen. Van de 19 personen bij wie het beroep niet is ingevuld, kunnen 14 personen als boer worden aangemerkt.

In de weefnijverheid werken: 8 lindereders (textielabrikanten), 1 lindeverver, 1 pellewever (peluwever? Van Dale, s.v. pellen, twee linnen of halfinnen weefsel met eenvoudige blokachtige patronen, voor tafellakens, servetten, enz.; s.v. pellenwever, iemand die pellengood weeft), 38 spinsters, 152 wevers, 3 weversvrouwen en 2 wolspinners, in totaal 205 personen. Van de 19 personen bij wie het beroep niet is ingevuld, kan een vrouw als spinster en een man als wever worden aangemerkt.

De overige 179 personen hebben de meest uiteenlopende beroepen en verder komen we daar de bedelaars, arme mensen en arbeiders tegen.

De beroepen in procenten uitgedrukt: landbouw 37,1%, textielnijverheid 33,7% en overige beroep 29,2%. Het is een erg grofmazige conclusie om te stellen dat er een derde in de landbouw werkzaam was, een derde in de textielnijverheid en een derde in de middenstand of een ander ambachtelijk beroep had. In de laatste categorie vallen ook de 18 armen en de 12 arbeiders.

De registratie is ‘vrouwonvriendelijk’, dat wil zeggen, vrouwen zijn alleen opgenomen als ze alleenstaand zijn of als ze weduwe zijn. Zodoende weten we van veel vrouwen niet welk beroep zij uitoefenden. Veel boerenvrouwen, m.n. van de keuterboerderijtjes, verdienden een groot deel van de kost als spinster. Ze zijn echter nauwelijks terug te vinden. Mijn belangrijkste stelling is echter dat van de beroepsbevolking de helft of meer nog werkzaam is in de landbouw. Wanneer verschillende gegevens met elkaar worden gecombineerd, o.a. dit extract en het hoofdgeldregister van 1709 (met 1661 volwassen personen), dan is de verdeling aanmerkelijk anders. Uit het hoofdgeldregister valt op te maken dat bij de grotere hoevenaars en boeren vijf en soms wel tien personen woonden, die allen op de boerderij werkzaam waren. Ook de kleinere boeren hadden vaak een boerenknecht of boerenmeid, een ongehuwde broer of zus of grootouders in huis (het is nog de tijd van de grootfamilies, waarvan velen ongetrouwd bleven om al te gortige vererving tegen te gaan en om ‘vader en moeder’ aan hun einde te brengen).

Hoofdgeld moest in de regel worden betaald, het woord zegt het al, per (volwassen) hoofd van de bevolking. Wanneer men in Gemert iemand tot de volwassenen leeftijd rekende, is me niet bekend. In andere gemeentes gold als regel dat iemand hoofdgeldplichtig was vanaf 14 jaar. In 1709 wordt in Gemert ongeveer 1200 gulden aan hoofdgeld opgehaald, een bedrag dat aanmerkelijk hoger is dan de onroerendegoed belasting. Moet uit het getal 1200 worden geconcludeerd dat er in 1709 in Gemert 1200 personen wonen van 14 jaar en ouder? Wellicht niet, want volgens de lijst hoofdgeldplichtigen, zijn er in het jaar 1709 670 hoofdbewoners die voor 1661 personen hoofdgeld moeten voldoen. Vergelijken we dit gegeven met het extract uit het borgemeestersboek van 1709, dan is er sprake van een verschil van 51 hoofdbewoners (670 versus 619). Een aantal personen is niet voor de onroerendegoed belasting aangeslagen,

bijvoorbeeld de rector van de Latijnse School, de dominee, de pastoor, de schoolmeesters en de koster, evenals een aantal andere personen ontbreken in de lijst.

Dit register vormt samen met de al eerder gepubliceerde bronnen, 'het hoofdgeldregister' van 1709 en het landboek en de lijst van grondeigenaren, een belangwekkende bron voor genealogen. Daarnaast biedt het interessante mogelijkheden om tot een demografische schets te komen van de Gemertse bevolking in het begin van de 18de eeuw.

Driekoningen 2008, Peter van den Elsen

Met dank aan de redactie van Gemerts Heem en in het bijzonder aan Wim Vos voor het corrigeren van deze inleiding.

Bron:

Archieftitel: Commanderij Duitse Orde in Gemert, 1249 - 1795

04. Heerlijkheid Gemert, goederen, rechten en financiën, inventarisnummers 602.A - 1079

Commanderij Duitse Orde in Gemert, 1249 - 1795

1045 Geschil tussen landcommandeur Oudenbiezen en ingezetenen van Gemert, over gemeenterekeningen van Gemert

Datering 1787 - 1792

Vindplaats: Locatie Den Bosch

Toegangsnummer: 272

Inventarisnummer: 1045